

ИЗ ЦРКВЕНОГ КАЛЕНДАРА У ЖИВОПИСУ ГРАЧАНИЦЕ

Илустровање црквеног календара представља једну од најинтересантнијих тема средњевековнога живописа српског. До сада су примери овог илустровања познати само у сликарству старих српских цркава. Вероватно је, да се оно прво јавило у минијатурама рукописних минеја, синаксара и проложних житија, па су ове послужиле као образац за слике на зидовима цркава. У припрати Жиче у првој десетини XIV века био је насликан и календар црквени, пу од њега данас није ништа сачувано. Само бедни остаци слика календара сачували су се у цркви манастира Трескавца код Прилепа. Ну Старо Нагоричино (из год. 1317/18), Грачаница (1321/22 год.) и Дечани (1335—1348 г.) пружају нам најлепше и најпотпуније примере за слике црквеног календара. У њима су поједини дани свих дванаест месеца преведени у слику.

Почетак циклуса ових слика налази се увек у средњем броду, па се наставља у споредним бродовима. У највишој зони средњег брода у Нагоричину овај циклус почиње месецом *марѿом*, док у Дечанима на истоме месту почињу илустрације месеца *септембра*. И у Грачаници је циклус ових слика почињао месецом *септембром*. Дани овога месеца илустровани су овде у централноме простору цркве, надвишеноме кубетом, на странама стубова, о које се опире кубе.

Почетак циклуса у Грачаници налази се на западној страни југо-источнога стуба. Ту је у највишој зони насликана *Богородица* из сцене *Благовести*. У другој зони испод Богородице насликан је *пророк Мојсеј*, а испод овог у трећој зони илустрован је *први септембар*: *мѿд сект(е)бра.ѿ*. Горе лево насликан је *св. Симеон Силоњиник*: *сѿи Симеонъ*, а десно *св. Исус Навин*: *Иисусъ Павиъ*. Први је насликан на једноме стубу, а други представља стара човека са круном на глави, држећи левом руком усправно мач прислоњен уз лево му раме. Његов химатион је црвен. Доле је насликано *четрдесет св. жена*: *сты(хъ). ѿ. женк.* (сл. 1). *Други септембар* илустрован је у истој висини на јужној страни истог стуба. Насликани су *св. Мамас*: *сѿи Мама* и *св. Јован постник*: *сѿи Иван(ъ) Постникъ*. Испод ових илустрован је *3. септембар*: *Одсецање главе св. Анѿима*: *сѿи Анѿимъ главоу [и-е]моу ѿсецають*. То је мартириум св. Анѿима, из чије су главе после одсецања израсле власи. Илустрација *4. септембра* није пронађена. *5. септембар* илустрован је на северној страни истог стуба испод 11. септембра. Насликана је *мученичка смрт св. пророка Захарије*: *Пр(о)рокъ Захарѿа ноже(мъ) закала-емъ*. Пред олтаром светиње над светињама клечи Захарија а целат му забада нож у грло (слика 2). *6. септембар* илустрован је на северо-источном стубу на западној страни његовој Одмах испод пророка Арона, више кога је у највишој зони насликан арханђел Гаврил из сцене Благовести. Горе је насликан *св. Урбан са друговима*: *С. сѿи Оурванъ иже с(ъ) нимъ*, доле је насликано *чудо св. арханђела Михаила у Хони*: *Чудо архистратига иже въ Хонехъ*. Десно се види црква са кубетом, пред чијим вратима стоји уплашени игуман са игуманском палицом у руци. Према њему лево арханђел Михаил удара у стену и ствара пукотину, у коју

Доле је насликана *мученичка смрт св. Теодора Стратилата*: сти *Θεοδωρ* Стратилат на дрвџ поклањен стрелџма сконџчк се. *ка*. Св. Теодор је привезан уз крст, а двојица су уперили на њ своје стреле (сл. 10). 22. *септембар* илустрован је испод 5. септембра на северној страни југо-источнога стуба. Насликана су три светитеља (у слици до појаса): *Преподобни Јован (?)*, *пророк Јона*, а десно *мартириум св. Фоке*: *преподобни Ивн*. *пр(о)рок Ивн*. сти *Φωκ* к џгнн *ка*. Лево се виде два стара светитеља, а десно св. Фока у пламену (сл. 2). 23. *септембар* илустрован је одмах испод 22. септембра. Насликано је *Зачеће св. Јована Крститеља*: *Зачетје* *Прџд(а)тче* *кџ*. Десно стоји Захарија са кадионицом у десној руци и слуша речи анђела, који лево горе лебди у ваздуху и доноси Захарији вест о зачећу Јовановом (сл. 2). 24. *септембар* илустрован је на западној страни југо-источнога стуба. Насликана је *Мученичка смрт св. Текле*: ста *Текла* зкерема дана *вс(тк)* *ка*. Два лава раздиру „равноапостолну“ светитељку (сл. 1). Више ове слике илустрован је 25. *септембар* (испод 1 септембра). Насликани су *св. Пасфнутије* обешен о дрво, *св. Теофан* (епископ) и *св. Ефросина*: сти *Πασφνούτι* *ка* повџшен на дрвџ *сконџчк се* сти *Ταυφάν*. ста *Εφροσίν* *ка* (сл. 1). 26. *септембар* илустрован је на јужној страни истога стуба и у истој висини са 25. септембром. Насликан је *Пренос св. Јована јевангелисте на небо*: *Прџнесине* *Тавлога* *ка*. Доле се види празан саркофаг а горе два анђела у белој ореоли носе на небо св. Јована. Доле је насликано *Одсецање главе њеи девојака*: *стих* *ка* *дџка* *џ* *ца(?)* *сконџчкни* *вше* (сл. 4). 27. *септембар* није пронађен. 28. *септембар* илустрован је на јужној страни северо-источнога стуба, (а изгледа, да је илустрован и на источној страни југо-источнога стуба, где је слика скоро сасвим пропала од влаге) Горе су насликани *св. Харитон* (ћелав) и *св. Филип* који обема рукама држи јеванђеље: сти *Χαρίτων* *ка* сти *Φιλίπ* *ка*. Доле се виде четири одсечене главе и више њих стоји целат. То је *мученичка смрт св. Алфија и његових другова*: сти *Αλφί* *ка* *и* *и* *ка* *ним* *оусџковани* *б[и]ше*. 29. *септембар* илустрован је на источној страни северо-источнога стуба. Горе је насликан *св. Киријак* (у бисти, раширио обе руке у страну), а доле је насликано *одсецање главе св. Даде и св. Говделе*: сти *Κυριακ* *анаџор...*; сти *Δαδ* *ка* *и* *Говдела* *оусџковани* *вше*. 30. *септембар* илустрован је у истој висини на северној страни истога стуба. Насликан је *св. Григорије*, просветитељ Јерменске, у архијерејском костиму сасвим сед: *ка* *сти* *Γριγορί* *ка* *велики* *Ярџџнн*.

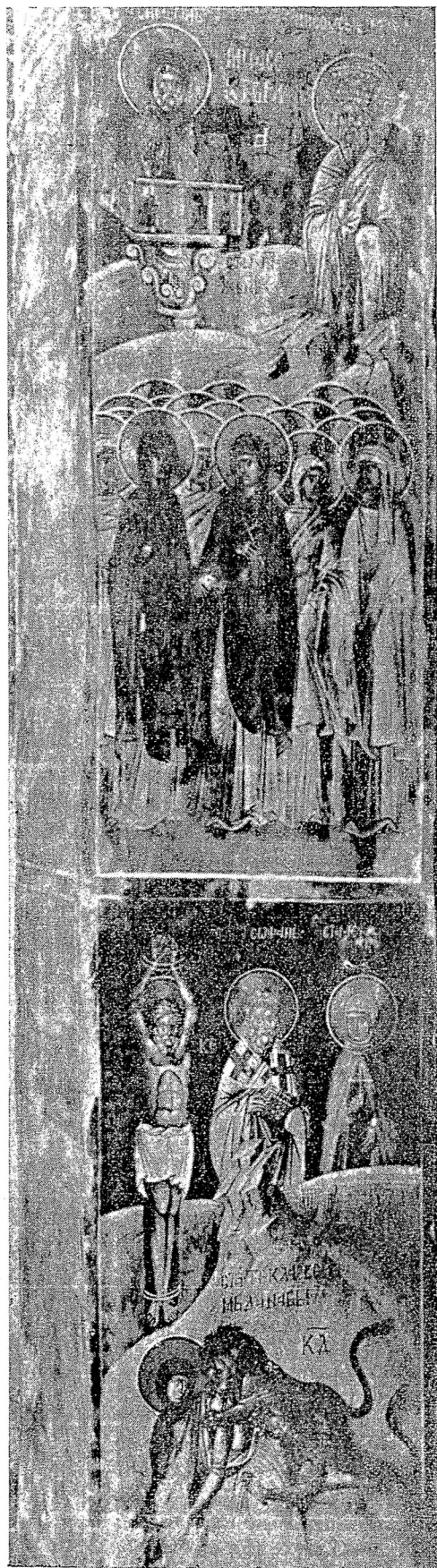
Илустрације дана осталих месеца распоређене су свугде у цркви осим у олтару. *Октобар*, *новембар* и *децембар* сконцентрисани су у главном на истим стубовима, на којима је илустрован и септембар, као и у просторима који се налазе према овим стубовима. Изгледа, да су илустрације дана месеца *јануара* и *фебруара* пропале. Дани *марта*, *априла* и *маја* илустровани су у јужном делу цркве, дани *јуна*, *јула* и *августа* у северном делу.

Календар црквени био је, нема сумње, илустрован и у другим црквама српским Средњег Века, ну није се сачувао до наших дана. У чувеној припрати патријаршиске цркве у Пећи налази се илустрован и црквени календар, ну он не припада првобитном живопису, већ је знатно познијега датума — припада управо живопису из доба рестаурације припрате за време турске окупације. Није искључено, да је он заменио првобитни циклус слика и због тога је од велика интереса за проучавање иконографије ове теме. На Атосу ће се наћи сачуване илустрације црквенога календара, као на пр. у Лаври св. Атанасија (1512. год.)¹ и у Кутлумусу (1540 год.)² Ове илустрације могу подесно послужити за упоредне студије иконографије овога врло интересантнога мотива.

Влад. Р. Пејковић

¹ G. Millet, Monuments de l'Athos I, табла 140, 141, 142, 143, 145, 146-7.

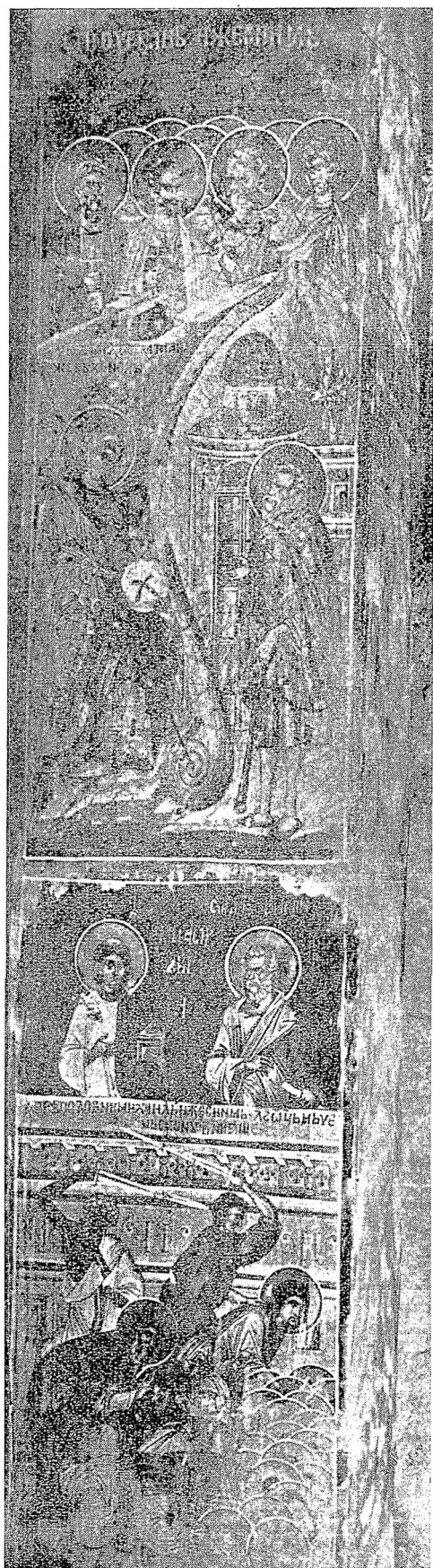
² Ibidem табла 161, 165, 186.

Сл. 1
1, 24 и 25 септембар

Сл. 2
5, 22 и 23 септембар

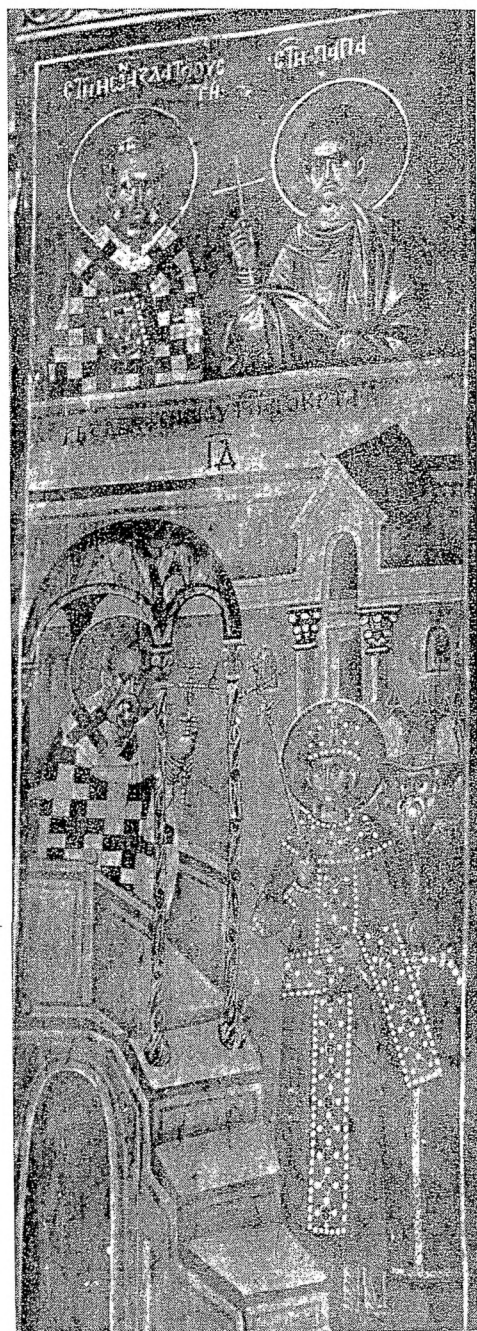

Сл. 5
7 и 12 септембар

Сл. 6
11 и 5 септембар

Сл. 7
14 септембар

Сл. 8
17 септембар

Сл. 9
20 септембар

Сл. 10
21 септембар